

Funded by the
European Union

Vlada
Crne Gore

STUDIJA SLUČAJA:

ZAŠTITA ŽENA SA
INVALIDITETOM OD RODNO
ZASNOVANOG NASILJA U
CRNOJ GORI

Ovaj dokument je proizveden uz finansijsku pomoć Evropske unije (EU), kroz projekat “Zaustavljanje nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: ‘Primjena zakona, mijenjanje stavova’”, koji sprovode Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori i Agencija Ujedinjenih nacija za osnaživanje žena i rodnu ravnopravnost (UN WOMEN).

Pripremila: Ana Kovač, Nacionalna UN volonterka za inkluziju osoba sa invaliditetom

Zaključci, analiza i preporuke ovog izvještaja su stavovi autorke i ne predstavljaju nužno zvaničan stav UNDP-a, UN Women-a i EU.

Copyright © 2023

Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori,

Eko zgrada Ujedinjenih nacija, Stanka Dragojevića bb, 81 000 Podgorica, Crna Gora

CONTENTS

OSOBE SA INVALIDITETOM.....	3
NASILJE NAD ŽENAMA	4
NASILJE NAD ŽENAMA SA INVALIDITETOM	4
MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR.....	5
NACIONALNO ZAKONODAVSTVO	6
SIGURNE KUĆE	8
SPECIJALIZOVANE NVO- SITUACIJA U CRNOJ GORI I REGIONU	12
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	13

OSOBE SA INVALIDITETOM

Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa brojnim izazovima i preprekama. Kroz historiju, njihova prava na lični izbor, individualnost i kontrolu nad vlastitim životima su često bila uskraćena. Postojala je pretpostavka da su nesposobne za samostalan život u zajednicama koje same odaberu. Ova predrasuda je rezultirala nedostupnošću podrške ili je podrška bila povezana sa određenim životnim aranžmanima, dok infrastruktura u zajednici često nije bila univerzalno dizajnirana kako bi zadovoljila njihove potrebe.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom definiše osobe s invaliditetom kao osobe koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna i/li senzorna oštećenja koja u sadejstvu s različitim barijerama mogu otežati njihovo puno i efektivno učešće u društvu na osnovu jednakosti s drugima¹. Crna Gora je pomenutu Konvenciju potpisala 2007. godine, ratifikovala je dvije godine kasnije i time se obavezala na njeno sprovođenje, odnosno implementaciju garancija koje ona propisuje.

Izveštaj Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) iz marta 2023². godine ukazuje na visok broj osoba sa invaliditetom širom svijeta. Prema SZO, procjenjuje se da 16% svjetske populacije (što je otprilike 1.3 milijarde osoba) ima značajan stepen invaliditeta i očekuje se da će ova brojka rasti. Zanimljivo je primijetiti da istraživanja ukazuju na razlike između polova, pa se prema nekim studijama³ navodi da 19% žena naspram 12% muškaraca, ima neku vrstu invaliditeta. Ove brojke sugerišu da su žene izloženije riziku od razvoja invaliditeta i jasno upućuju na potrebu da se posveti posebna pažnja izazovima sa kojima se suočavaju žene sa invaliditetom.

U **Crnoj Gori** ne postoje sveobuhvatni kvantitativni i kvalitativni podaci o osobama sa invaliditetom (OSI) tj. **ne postoji sveobuhvatan registar osoba sa invaliditetom**. Zadnji popis stanovništva sproveden 2011. godine⁴ pruža informacije koje se temelje na subjektivnim procjenama, a ne na objektivnim pokazateljima. Prema tim podacima, 11% stanovništva (68.064 osoba) u Crnoj Gori ima smetnje pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog dugotrajne bolesti, invaliditeta ili starosti (pitanje u popisu)⁵. Međutim, ovaj nedostatak preciznih podataka nije u skladu sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, koja u članu 31 nalaže potpisnicama “prikupljanje podataka razvrstanih prema invaliditetu” uključujući statističke podatke i podatke na osnovu istraživanja.

Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom je u svom izvještaju za Crnu Goru izrazio zabrinutost zbog nedostatka podataka⁶ o stanju žena i djevojčica s invaliditetom. Takođe, u istom dokumentu primjećeno je odsustvo mjera za žene i djevojčice sa invaliditetom koje su bile predmet intersekcijskih oblika diskriminacije, kao i činjenica da se nasilje nad njima ne prijavljuje. S obzirom na to da Crna Gora ne posjeduje bazu podataka o osobama sa invaliditetom (te samim tim ni o ženama sa invaliditetom), koriste se podaci iz zadnjeg popisa stanovništva o ukupnim procentima žena (54%) u odnosu na muškarce (46%). Na osnovu ove informacije da se zaključiti da 12% žena (preko 36.000) u Crnoj Gori ima neku vrstu

¹ Prema istoj Konvenciji, invaliditet se definiše kao razvojno društveni koncept

² <https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/disabilities>

³ World Health Organizations. 2011. World Report on Disability

⁴ Zavod za statistiku Crne Gore (2011), Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori

⁵ Prema zaključcima Vlade iz februara o.g. novi popis stanovništva će biti sproveden u novembru a samim Zakonom o popisu stanovništva, domaćinstva i stanova (Službeni list CG 140/22) predviđeno je prikupljanje podataka „o invaliditetu i vrsti invalidnosti (senzorna, motorička, psiho-socijalna)“

⁶ Član 6 Konvencije o pravima OSI

invaliditeta. U izvještaju se preporučuje Crnoj Gori da izdvoji potrebna sredstva za istraživanje i prikupljanje podataka o ženama i djevojčicama sa invaliditetom, razvrstano prema starosnoj dobi, geografskoj oblasti, vrsti oštećenja, porodičnoj situaciji i mjestu boravka (ustanova ili briga u zajednici).

NASILJE NAD ŽENAMA

Nasilje nad ženama je složen društveni problem prisutan u cijelom svijetu koji proizlazi iz duboko ukorijenjenih nejednakosti i stereotipa prisutnih u društvu, a najčešće se manifestuje kao fizičko, emocionalno, seksualno ili ekonomsko nasilja.

Prema izvještaju UN Women⁷, skoro jedna trećina žena širom svijeta doživjela je tokom svog života fizičko ili seksualno nasilje što ukazuje na učestalost problema i potrebu za sveobuhvatnim pristupom u borbi protiv istog.

Jedan od ključnih uzroka nasilja nad ženama leži u patrijarhalnim društvenim strukturama koje promovišu nejednakost polova. Tradicionalni obrasci ponašanja koji posmatraju muškarce kao dominantne i žene kao podređene, doprinose normalizaciji nasilja i diskriminaciji žena. Osim toga, diskriminatorne kulturne norme i ekonomska nejednakost stvaraju okruženje koje olakšava nasilje nad ženama.

Važno je napomenuti da nasilje nad ženama nije ograničeno samo na porodične odnose ili privatnu sferu. Žene mogu biti izložene nasilju i u javnom životu, na radnom mjestu, u obrazovnim institucijama i drugim društvenim okruženjima.

Međunarodni instrumenti, kao što su Istanbulska konvencija i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, pružaju osnovu za borbu protiv nasilja nad ženama. Ove konvencije zahtijevaju od država članica da poduzmu konkretne korake kako bi zaštitile žene od nasilja, osiguravajući im pristup pravdi i podršci.

NASILJE NAD ŽENAMA SA INVALIDITETOM

Podaci SZO⁸ iz 2021. godine pokazuju da u svijetu svaka treća žena starija od 15 godina (oko 736 miliona), u toku života barem jednom doživi fizičko ili seksualno nasilje, dok su žene sa invaliditetom u višestruko većem riziku od iskustva seksualnog nasilja.

Neka od istraživanja pokazuju da su žene, djevojke i djevojčice s invaliditetom i do pet puta⁹ češće izložene nasilju ili zlostavljanju u poređenju sa ženama, djevojkama i djevojčicama bez invaliditeta. Ovaj rizik je još i veći za žene kojima je potrebna pomoć u svakodnevnim aktivnostima kao što su kupanje, oblačenje ili hranjenje s obzirom na to da su fizički ili mentalno ranjivije¹⁰. Najčešće se nasilje vrši od strane bračnih ili vanbračnih partnera ali i od

⁷ <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

⁸ Global fact sheet violence against women prevalence estimates, 2018

⁹ <https://www.edf-feph.org/edf-joins-world-day-for-the-elimination-of-violence-against-women-orange-the-world-fund-respond-prevent-collect/>. U Rezoluciji o položaju žena s invaliditetom (2018/26855RSP) Evropski parlament ističe da je 34% žena sa zdravstvenim poteškoćama ili invaliditetom (u poređenju sa 19% žena bez zdravstvenih poteškoća ili invaliditeta) tokom života doživjelo fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera.

¹⁰ IMI Boke, Brošura "Prepoznavanje nasilja i povreda ravnopravnosti žena sa invaliditetom"

strane članova osnovne porodice, ukućana, njegovatelja, ličnog asistenta, kolega na poslu, poslodavca i zaposlenih u institucijama.

Žene s invaliditetom izložene su i onim oblicima nasilja sa kojima se žene bez invaliditeta ne suočavaju: uskraćivanje lijekova ili davanje prevelikih doza sedativa, isključivanje kolica iz struje, ili stavljanje nečeg opasnog na put žene s potpunim oštećenjem vida¹¹. Sa druge strane, kod žena sa invaliditetom se javljaju dodatni izazovi kada govorimo o nasilju. Recimo, žene oštećenog sluha ne čuju upozorenja kad im se nasilnik približava dok žene sa potpunim ili djeličnim oštećenjem vida ne mogu znati gdje da bježe kako bi se zaštitile.

Uzimajući u obzir činjenicu da je do sada sprovedeno malo istraživanja na ovu temu, u Crnoj Gori je vrlo teško utvrditi rasprostranjenost i specifičnost nasilja prema ženama sa invaliditetom. Jedna takva analiza sprovedena od strane I MI Boke je pokazala da se žene i djevojčice s invaliditetom u najvećoj mjeri suočavaju sa verbalnim (38%) i seksualnim (22%) oblicima nasilja i diskriminacije. Većina nasilnih incidenata ostaje neprijavljena. Razlozi za ovu situaciju su brojni. Između ostalog, njihovo samopouzdanje je urušeno, mnoge se plaše da će ostati napuštene ukoliko prijave nasilje, da će im djeca biti oduzeta, da će izgubiti egzistencijalna sredstva i da će živjeti zatočene u izolaciji.

„Da se razvedem, kuda bih sa petoro djece? Moja porodica takođe nema uslova da me primi. Jednom kada sam pokušala brat mi je kazao „skoči s mosta u Ibar“.“

„Od njega, kada ne trpim fizičko nasilje, onda trpim zanemarivanje u smislu nabavke hrane za djecu, odlazaka ljekaru kako djece, tako i mojih.“¹²

Važno je naglasiti da nasilje nad ženama sa invaliditetom predstavlja ozbiljan i sveprisutan problem koji zahtijeva posebnu pažnju i pristup u cilju zaštite i podrške žrtvama. Statistički podaci u Crnoj Gori ne odražavaju stvarni obim problema, s obzirom na to da mnoge žene sa invaliditetom ne prijavljuju nasilje iz različitih razloga¹³. Nedovoljna informisanost žene sa invaliditetom o svojim pravima, pravnim mehanizmima zaštite ili organizacijama koje im mogu pružiti podršku, kao i njihova sveukupna osnaženost da prepoznaju a potom i prijave nasilje su neki od razloga. Strah je takođe još jedan značajan faktor koji sprječava žene sa invaliditetom da prijave nasilje. One mogu biti u strahu od moguće dodatne diskriminacije, stigmatizacije ili nedovoljne podrške u institucijama. Stoga je neophodno osigurati sigurno i povjerljivo okruženje u kojem će žrtve moći iznijeti svoje priče bez straha od posljedica. Fizička nepristupačnost institucija, ekonomska zavisnost kao i emocionalni faktor, su takođe važni uzroci koji sprječavaju žene sa invaliditetom da prijave nasilje.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznata kao Istanbulska konvencija, predstavlja jedan od ključnih dokumenata koji reguliše oblast nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Ova konvencija definiše nasilje

¹¹ Berkeley Planning Associates, 1997

¹² Izjave žena sa invaliditetom koje su podijelile na radionicama “Žene sa invaliditetom i rodno zasnovano nasilje” organizovanim od strane NVO “IKRE”, u okviru projekta “Uspostavljanje neformalne mreže kako bi se osigurao pristup žrtvama rodno zasnovanog nasilja u opštinama na sjeveru Crne Gore”

¹³ Dokument “IZVJEŠTAJ O NASILJU U PORODICI I NASILJU NAD ŽENAMA I DJECOM PREMA PODACIMA CENTARA ZA SOCIJALNI RAD (SA FOKUSOM NA PODACIMA IZ 2019. GODINE)” navodi da su centri za socijalni rad dostavili podatke prema kojim od ukupnog broja slučajeva nasilja (1211) and punoljetnim osobama, samo u 3 slučaja nasilja ili sumnje na nasilje žrtve su bile osobe sa invaliditetom (0,2% u odnosu na ukupan broj evidentiranih slučajeva punoljetnih osoba sa iskustvom nasilja).

nad ženama kao ozbiljno kršenje ljudskih prava i obavezuje sve države potpisnice da preduzmu sveobuhvatne mjere za sprječavanje, progon i eliminaciju takvog nasilja.

Prema Istanbulskoj konvenciji, *nasilje u porodici* obuhvata različite oblike nasilja, uključujući fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko nasilje. Bitno je napomenuti da nasilje može biti prisutno bez obzira na to da li počinitelj nasilja dijeli ili ne dijeli mjesto boravka sa žrtvom. To znači da nasilje može nastati unutar porodice, porodične zajednice ili između bivših ili sadašnjih supružnika/partnera.

Važan aspekt Konvencije je prepoznavanje posebno ranjive grupe žena sa invaliditetom i njihove potrebe za dodatnom zaštitom. Naglašava se i obaveza država da preduzmu mjere kako bi zaštitile žene sa invaliditetom od nasilja i osigurale da imaju pristup svim potrebnim uslugama podrške.

Istanbulska konvencija ima za cilj da promoviše rodnu ravnopravnost, zaštititi žene od nasilja i osigura pravednost za žrtve. Ona takođe predviđa uspostavljanje sistema podrške, uključujući sigurna skloništa za žrtve, telefonske linije za hitnu pomoć, pravnu pomoć i psihološku podršku. Ova konvencija takođe propisuje obavezu edukacije javnosti, profesionalaca i institucija o pitanjima nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Crna Gora je jedna od prvih pet država koje su ratifikovale Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹⁴.

NACIONALNO ZAKONODAVSTVO

Ustav Crne Gore, kao najviši pravni akt, potvrđuje da su međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom. To znači da se međunarodni ugovori ratifikovani od strane Crne Gore direktno primjenjuju, čak i ako se razlikuju od domaćeg zakonodavstva.

Što se tiče ravnopravnosti žena i muškaraca, Ustav garantuje ravnopravnost i razvoj politike jednakih mogućnosti, što je bio osnov za donošenje **Zakona o rodnoj ravnopravnosti**. Ustavom se takođe zabranjuje svaka forma neposredne i posredne diskriminacije po bilo kom osnovu. Međutim, važno je napomenuti da se diskriminacijom ne smatra primjena posebnih mjera koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i ukupne ravnopravnosti, kao ni zaštita lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Ovo omogućava donošenje posebnih mjera ili politika koje imaju za cilj ispraviti postojeće nejednakosti i promovisati ravnopravnost.

Na osnovu ovih odredbi Ustava, Crna Gora prepoznaje važnost i obavezu da implementira međunarodne ugovore i standarde u vezi sa ravnopravnošću žena i muškaraca, uključujući i **Istanbulsku konvenciju** koja se bavi nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici. Ratifikacija ovih međunarodnih instrumenata obavezuje državu da preduzme mjere za sprječavanje, progon i eliminaciju nasilja nad ženama, kao i zaštititi posebno ranjivih grupa, uključujući žene sa invaliditetom.

U crnogorskom zakonodavstvu za oblast porodičnog nasilja relevantni su **Krivični zakonik** i **Zakon o sprječavanju nasilja u porodici**, koji daju dvije definicije nasilja u porodici. U zavisnosti od toga prema kojem zakonu se procesuiraju, porodično nasilje može biti

¹⁴ Konvencija je potpisana 8. juna 2012. godine, ratifikovana 31. marta 2015. godine.

klasifikovano kao krivično djelo ili prekršaj (član 36 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisuje prekršajnu odgovornost člana porodice, dok član 220 Krivičnog zakona, propisuje krivičnu odgovornost članova porodice).

Prema **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici**¹⁵ nasilje u porodici definiše se kao činjenje ili nečinjenje člana porodice¹⁶ kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je nasilje počinjeno. Ova široka definicija obuhvata različite oblike nasilja koji mogu ugroziti dobrobit i sigurnost članova porodice. Takođe, isti zakon posebno ističe da se prikrivanje člana porodice koji/a je osoba s invaliditetom smatra težim oblikom nasilja u porodici.

Krivični zakonik članom 220, predviđa krivično djelo nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici. Navodi se da osoba koja primjenjuje grubo nasilje narušavajući tjelesni ili duševni integritet člana svoje porodice ili porodične zajednice, može biti kažnjena novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine (ukoliko je korišteno oružje kazna je od tri mjeseca do tri godine), odnosno pet godina ukoliko je žrtva maloljetna osoba. Takođe predviđena je kazna od tri do dvanaest godina ukoliko je uslijed nasilja nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice.

Krivično djelo nasilja u porodici se goni po službenoj dužnosti, što znači da državni tužilac ima obavezu pokretanja krivičnog postupka bez obzira na to da li je žrtva podnijela prijavu ili ne. Ova praksa je u skladu sa preporukama i pravnim standardima sadržanim u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima.

Prema mišljenju sudija, iz teksta odgovarajućih zakonskih odredbi proizlazi da je odredba krivičnog zakonika rezervisana samo za teže slučajeve porodičnog nasilja koji podrazumijevaju upotrebu teškog nasilja, dok je prekršaj uglavnom namijenjen psihološkom nasilju svih oblika što ukazuje na nedostatak preciznosti u definisanju i razlikovanju prekršaja i krivičnog djela porodičnog nasilja u postojećim zakonskim tekstovima. Prema njihovom tumačenju, krivično djelo se obično primjenjuje u slučajevima težeg nasilja koji uključuju fizičku agresiju, dok se prekršaj odnosi na sve oblike psihološkog nasilja. Međutim, ova razlika nije jasno izražena u definicijama sadržanim u zakonima.

U praksi, odluka o kvalifikaciji čina nasilja kao prekršaja ili krivičnog djela donosi se tokom faze izviđaja. Policijski službenici na licu mjesta konsultuju se sa dežurnim tužiocem putem telefona kako bi utvrdili pravnu prirodu tog čina. U zavisnosti od ozbiljnosti incidenta, tužioc će, u saradnji sa policijskim službenicima, donijeti odluku da li će se slučaj kvalifikovati kao prekršaj ili krivično djelo.

Ovakav način odlučivanja može rezultirati neujednačenim pravnim tretmanom i neopravdanim odlukama, jer nedostaje jasna smjernica za razlikovanje između ove dvije vrste kvalifikacije. Ova situacija može biti problematična i za saradnju između tužilaštva i policije, budući da tužilaštvo donosi odluke o podizanju optužnice bez direktnog pristupa policijskoj evidenciji, a često se odluke donose čak i telefonskim putem.

¹⁵ Sl. list CG", br. 40/2011

¹⁶ Članovima porodice, u smislu ovog zakona, smatraju se: supružnici ili bivši supružnici, njihova djeca i djeca svakog od njih; vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova djeca i djeca svakog od njih; krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; srodnici iz nepotpunog usvojenja; tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici; lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, i lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto (član 3. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici)

Ovo pitanje je takođe izazvalo zabrinutost GREVIO-a¹⁷ koji u izvještaju za Crnu Goru ističe nedostatak jedinstvenih kriterijuma koji se primjenjuju u kvalifikaciji nasilnih djela i nedovoljnu razliku između prekršajnih i krivičnih djela porodičnog nasilja što može dovesti do nejednakosti u tretmanu nasilja u porodici. Naime, često se čak i ozbiljni slučajevi fizičkog nasilja tretiraju kao prekršajna djela, ostavljajući krivično gonjenje rezervisano samo za ekstremne slučajeve sa teškim povredama i brutalnošću, u skladu sa Krivičnim zakonom.

Nedosljedno tretiranje nasilja u porodici može imati ozbiljne posljedice. Kada se ozbiljni slučajevi fizičkog nasilja tretiraju kao prekršajna djela, kazne su obično manje rigorozne, što može umanjiti ozbiljnost i poslati pogrešnu poruku žrtvama nasilja. Takođe, nedostatak jasnih smjernica može otežati pravosudnim organima donošenje dosljednih odluka i pravilnu kvalifikaciju slučajeva nasilja.

U Crnoj Gori je u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova formiran **Operativni tim za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** sa zadatkom da, na osnovu Istanbulske konvencije i nacionalnog zakonodavstva razmatra ukupnu praksu i kroz analizu reprezentativnih slučajeva i odgovarajućih izvještaja, informacija i mišljenja, radi na utvrđivanju daljih smjernica i inicijativa za odgovarajuće promjene na planu javnih politika i institucionalne prakse u oblasti spriječavanja i zaštite od svih oblika porodičnog nasilja i nasilja nad ženama obuhvaćenih Konvencijom, uključujući i slučajeve ugovorenih dječijih brakova, sa posebnim, primarnim, fokusom na postupanje i rad Uprave policije.

SIGURNE KUĆE

Konvencija predviđa **opšte i specijalizovane usluge** podrške ženama žrtavama nasilja. Opšte usluge podrške su zakonodavne ili druge mjere kojima se žrtvama obezbjeđuje pristup uslugama koje omogućavaju njihov oporavak od nasilja. U pitanju su: pravno i psihološko savjetovanje, finansijska pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuka i pomoć prilikom zapošljavanja, pristup uslugama zdravstvene i socijalne zaštite i adekvatna opremljenost službi i obučenosť zaposlenih za pomoć žrtvama i njihovo upućivanje na odgovarajuće službe.

Specijalizovane usluge podrške su: sigurne kuće, SOS telefoni, krizni centri za slučajeve silovanja i centri za žrtve seksualnog nasilja.

U skladu sa Istanbulskom Konvencijom¹⁸ država je dužna da, vodeći računa o odgovarajućoj geografskoj rasprostranjenosti, preduzme neophodne zakonodavne ili druge mjere i obezbijedi neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kom činu nasilja obuhvaćenog ovom konvencijom, uključujući specijalizovane usluge podrške za sve žene žrtve nasilja i njihovu djecu. Isti dokument¹⁹ predviđa da će potpisnice preduzeti sve neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, **lako dostupnih sigurnih kuća** u dovoljnom broju za bezbjedan smještaj i proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci.

U Crnoj Gori specijalizovane usluge podrške sprovode se od strane NVO koje se bave zaštitom žrtava porodičnog nasilja. Usluge pružaju svim ženama i djeci žrtvama nasilja sa nacionalnog

¹⁷ GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) je organ koji nadzire sprovođenje Istanbulske konvencije

¹⁸ Član 22

¹⁹ Član 23

nivoa. Navedene usluge su besplatne ali nisu na isti način dostupne ženama i djeci žrtvama nasilja zbog neravnomjernog geografskog rasporeda pružalaca specijalizovanog servisa podrške.

Na teritoriji Crne Gore postoje samo dva licencirana skloništa za žene žrtve nasilja (oba u centralnom dijelu zemlje), *Sigurna ženska kuća (Podgorica)* i *SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić*. Međutim, sjeverna i južna regija nemaju takva skloništa²⁰, što stvara problem nedostatka pristupačnih sigurnih kuća za žene i djecu žrtve nasilja u tim područjima. Brojni izvještaji i studije naglašavaju neophodnost uspostavljanja skloništa na jugu zemlje kako bi se unaprijedila zaštita i spriječilo ponavljanje i eskaliranje nasilja. Trenutno je u ovom dijelu države primjetan i nedostatak nevladinih organizacija angažovanih u oblasti podrške žrtvama nasilja.

Na osnovu broja stanovnika u tom području moglo zaključiti da je dovoljan jedan servis koji bi podržao više opština, ali svakako treba imati na umu da dužina obale i saobraćajna mreža (posebno otežan saobraćaj tokom ljetnje turističke sezone) mogu prouzrokovati manji broj žrtava koje traže pomoć.

Slične teškoće mogu se predvidjeti i na sjevernom dijelu zemlje. Geografski faktori kao što su saobraćajna mreža, vremenski uslovi tokom zimskih mjeseci i veliki broj udaljenih opština otežavaju pristup servisima podrške. Ipak, pozitivna strana je prisustvo iskusnih nevladinih organizacija koje su već prepoznate kao pružaoci usluga za žrtve nasilja. Otvaranje skloništa u oba regiona zadovoljilo bi zahtjev Istanbulske konvencije u smislu regionalne pokrivenosti.

Prema izveštaju WAVE²¹ za 2021. godinu, u Crnoj Gori je ukupan kapacitet od 39 mjesta. Uzimajući u obzir preporuke Savjeta Evrope da na 10.000 stanovnika bude obezbijeđen jedan krevet, Crnoj Gori su potrebna oko 62 mjesta u skloništimu za žrtve nasilja, što dalje znači da nedostaje još 23 mjesta, odnosno 37% od preporučenog broja smještajnih kapaciteta za skloništa.

Žene s invaliditetom suočavaju se s izazovima i preprekama u pristupu uslugama podrške, posebno kad je riječ o skloništimu. Ovi izazovi mogu učiniti te usluge otežanim ili čak nemogućim. Diskriminatorni kriterijumi za prijem u sigurnu kuću, nedostupnost pristupačnih skloništa, nedostatak podrške ličnog asistenta kad je potrebno, te nedostupnost pristupačnog prevoza do sigurne kuće, sve su to prepreke sa kojima se žene sa invaliditetom mogu susresti. Takođe, osoblje u sigurnim kućama nije adekvatno obučeno za komunikaciju s ženama koje imaju oštećen sluh ili poteškoće u govoru²². Sve ove situacije mogu otežati ili onemogućiti ženama s invaliditetom pristup potrebnoj podršci u skloništimu.

Nevladine organizacije koje se u Crnoj Gori bave pružanjem smještaja ženama žrtvama nasilja navode da do sada nisu postojali posebni projekti koji su se za temu imali žene sa invaliditetom koje su žrtve nasilja ali navode da su bez obzira na to, u dosadašnjem radu imale izvjesna iskustva.

Na osnovu analize stanja na terenu da se zaključiti da ni jedno od dva licencirana skloništa nije u potpunosti prilagođeno za boravak osoba sa invaliditetom. Predstavnice skloništa navode da se prilagođavanja većinom odnose na prilaz objektu i donekle kupatila (za potrebe osoba koja koriste kolica). Drugi oblici adaptacije nisu prisutni (kao što su Brajevo pismo, znakovni jezik i sl). Jedno od skloništa ima smještajne jedinice na prvom spratu i ne bi bili u mogućnosti da

²⁰ U Bijelom Polju postoji JU Centar za podršku djeci i porodici koji po potrebi na kraći rok prihvata i žene žrtve nasilja

²¹ <https://wave-network.org/>

²² Osoblje skloništa navodi da nisu imali obuke u ovom dijelu ali da ženama sa ovom vrstom invaliditeta ne bi uskratili uslugu već bi se "snašli"

obezbjede smještaj korisnici kolica zbog činjenice da su stepenice uske i nemogućnosti instaliranja rampe. U skloništima do sada nije bilo korisnica u kolicima.

Globalni standardi i preporuke za skloništa za žene s invaliditetom koje su žrtve nasilja, u cilju obezbjeđivanja adekvatne fizičke pristupačnosti i prilagođenosti prostora različitim vrstama invaliditeta, predviđaju pristupačne ulaze, rampu za invalidska kolica, široka vrata i prolaze, prilagođene sobe za spavanje i kupatila kao pristupačne kuhinje i zajedničke prostorije²³.

Kako se iz razgovora sa zaposlenim u skloništima zaključuje, još jedan evidentan problem u vezi sa podrškom osobama sa invaliditetom jeste nedostatak personalnih asistenata. Osobama sa određenim vrstama invaliditeta neophodna je konstantna pomoć u svakodnevnom funkcionisanju što im skloništa ne mogu obezbijediti uslijed finansijskih ograničenja. To dovodi do situacije u kojima skloništa moraju odbiti smještaj žene koja ne može brinuti o sebi, jer nemaju kapacitete da joj pruže odgovarajuću njegu.

„Slučaj žene oboljele od Multiple skleroze, kojoj nije ukazana pomoć u vidu smještaja jer nije imala asistenta već se o njoj starao suprug koji je nad njom vršio nasilje i zbog kojeg je i zatražila zaštitu. Upućena je na Centar za socijalni rad.“

Boravak u skloništu za žrtve nasilja može biti ključan za osnaživanje žena i omogućavanje sigurnog okruženja nakon što pobjegnu iz nasilne situacije. Prema novodima zaposlenih u skloništima, jedan od izazova koji se javlja u slučaju žrtve nasilja bez personalnog asistenta, jeste i osnaživanje žena odnosno njihovo osposobljavanje za samostalan život nakon boravka u skloništu, što dalje znači da ukoliko nemaju pristup usluzi personalnog asistenta, postavlja se pitanje da li boravak u skloništu ima svoju svrhu. Ovo pogotovo ako se uzme u obzir da se često dešava da nasilje nad ženama vrše osobe koje se staraju o njima. Navode da ukoliko bi im se obratile žena sa ličnim asistentom, smještaj bi bio moguć za oba lica. Ovakva situacija je bez sumnje diskriminatorna i proizlazi iz činjenice da nedostatak pristupačnih usluga i podrške onemogućava ženama sa invaliditetom da ostvare svoje osnovno pravo na zaštitu od nasilja. Na taj način, prouzrokuje se dodatna ranjivost i marginalizacija, ograničavajući njihovu sposobnost da se osamostale i stvore siguran i nezavisan život.

Ističu da su u nekim situacijama boravile i žene žrtve nasilja, bez obzira na to što nisu mogle da se staraju o sebi i to uz asistenciju osoblja i ostalih korisnica.

„Žena sa slomljene obje ruke bila je određeno vrijeme korisnica usluge smještaja u skloništu. Pošto nije mogla da se stara o sebi, pomogle su joj druge korisnice. Kasnije je premještena u Dom za stare Risan.“

Pored gore navedenog, prema tvrdnjama zaposlenih u skloništima, ukoliko se radi o ženama sa psihosocijalnim problemima, prije samog prijema traži se procjena Centra za socijalni rad da li su sigurne po druge i sebe, da li su spremne za život u kolektivu. Ukoliko je procjena negativna, ove žene ne mogu biti primljene u sklonište. Ovakav pristup može se percipirati kao diskriminatoran²⁴, posebno u kontekstu invaliditeta. Naročito je važno naglasiti da žene često

a. ²³Ulaz i vrata: ravna površina, bez stepenica ili uzdužnih prepreka, vrata dovoljno široka da omoguće prolazak invalidskih kolica, s mogućnošću automatskog otvaranja radi lakšeg pristupa.

b. Prostorije za spavanje: sobe sa dovoljno prostora za manevrisanje invalidskim kolicima, niskim krevetima s mogućnošću prilagođavanja visine, prikladnom rasvjetom i pristupom prilagođen za osobe s invaliditetom.

c. Kupatila: pristupačne tuševe ili kade sa rukohvatima, nižim umivaonicama, prilagodljivim ogledalima, dovoljno prostora za okretanje invalidskih kolica i dovoljno osvjjetljenje.

d. Hodnici i prostori za kretanje: dovoljno široki hodnici kako bi omogućili nesmetano kretanje osoba s invaliditetom i invalidskih kolica. Prepreke na hodnicima trebaju biti uklonjene, a podovi trebaju biti ravni i neklizajući kako bi se izbjegle moguće povrede.

²⁴ Zaposlene u skloništima situaciju ne prepoznaju kao diskriminaciju, već smatraju da je takvo postupanje primjereno, pravdajući takav stav brigom o bezbjednosti ostalih korisnica.

čekaju određeno vrijeme na odluku da li će biti primljene u sigurnu kuću, što je veoma opasan period za njih, posebno ako se ima u vidu da je momenat napuštanja nasilnog partnera trenutak najvećeg rizika.

Osobe sa psihosocijalnim invaliditetom često se suočavaju sa stigmatizacijom i predrasudama koje proizilaze iz nedovoljnog razumijevanja njihovih izazova, što dalje dovodi do duboko ukorijenjenih predrasuda da su osobe sa psihosocijalnim invaliditetom po prirodi opasne ili nepouzdana. Kako bi se prevazišla ova pitanja, važno je raditi na obuci zaposlenih²⁵ u skloništima kako bi stekli dublje razumijevanje različitih invaliditeta i da bi se osiguralo da proces prijema ne bude zasnovan na predrasudama. Takođe, neophodno je osvješćivanje šire javnosti o stvarnim karakteristikama psihosocijalnih invaliditeta kako bi se smanjila stigma i osiguralo pravednije tretiranje.

Iskustva kako žrtava tako i zaposlenih u skloništima, govore o evidentnom **nedostatku senzibiliteta i obučenosti** stručnjaka i osoba koje su uključene u pružanje podrške ženama sa invaliditetom koje su pretrpjele nasilje (npr. policijski službenici, medicinski radnici):

„U ranim jutarnjim časovima dovedena je žrtva silovanja, žena sa poteškoćama u kretanju, doktor nije htio ni da je pregleda, već je tražio da je dovedemo ujutro, kada budu prisutni i ostali doktori.“

„U pokušajima da brak okončam i oslobodim se nasilja koje već dugi niz godina trpim, nisam naišla na razumijevanje niti saradnju Centra za socijalni rad. Nisu bili tu da zaštite moju djecu, da nas izmjestite iz kuće u prostor koji bi bio prikladan za moju djecu iako je za tim postojala stvarna potreba. Žena koja trpi nasilje u našoj sredini je potpuno sama i usamljena i zbog toga sam ja još uvijek u takvom braku nažalost.“

„Prijavila sam nasilje i policajac koji se odazvao pozivu, sugerisao mi je da mu ovaj put oprostim što sam i učinila“²⁶.

„Žena sa invaliditetom koja je više puta preživjela i prijavila seksualno nasilje od strane vanbračnog partnera. Advokat optuženog, prilikom svjedočenja, tražio je od nje da pokaže pozu u kojoj se nasilje desilo, a koju je navela u tužbi, sve sa ciljem da dokaže na osnovu njenog invaliditeta da žena laže.“

Ovo konkretno iskustvo žene sa invaliditetom žrtve nasilja jasno ističe problem u postupcima. Često se događa da se invalidnost žrtve ne uzima ozbiljno u obzir kao otežavajuća okolnost u počinjenju nasilja. Takođe, reakcije predstavnika institucija prema žrtvama s invaliditetom često su neprikladne, odnosno omalovažavajuće i diskriminatorne. Ovakvo ponašanje može ići do te mjere da se žrtva osjeća zastrašeno i nesigurno. S tim u vezi, potrebno je duboko razumijevanje i osvješćivanje institucija o ozbiljnosti iskustava žena s invaliditetom kao žrtvama nasilja. Ključno je da se njihova invalidnost uzima u obzir kao važan faktor prilikom procjene situacije i procesuiranja počinitelja. Osim toga, obuka osoblja je od suštinske važnosti kako bi se osigurala pravilna podrška i razumijevanje za žene s invaliditetom.

²⁵ Dokument Savjeta Evrope propisuje set minimalnih standarda za sigurne kuće među kojima se predviđa obuka za volontere i osoblje koje radi u sigurnim kućama u trajanju od najmanje 30 sati koja između ostalog treba da obuhvati pristup uslugama prevođenja i uslugama za žene sa invaliditetom. Takođe, trebalo bi da postoji osoblje koje može da komunicira na znakovnom jeziku.

²⁶ Iskustva zaposlenih u skloništu za žene žrtve nasilja i izjave žena sa invaliditetom koje su podijelile na radionicama “Žene sa invaliditetom i rodno zasnovano nasilje” organizovanim od strane NVO “IKRE”, u okviru projekta “Uspostavljanje neformalne mreže kako bi se osigurao pristup žrtvama rodno zasnovanog nasilja u opštinama na sjeveru Crne Gore”

Iako se na osnovu uvida u izvjestaje zaključuje da su u proteklom periodu sprovedene brojne aktivnosti na sprovođenju edukacije i promocije antidiskriminacije osoba sa invaliditetom, sa ciljem jačanja svijesti i senzibiliteta državne administracije, policije, pravosuđa, praksa ipak pokazuje upravo odustvo specijalizovanih obuka na temu žene sa invaliditetom kao žrtve nasilja.

Istanbulska konvencija takođe obavezuje članice da osiguraju osnivanje dovoljnog broja dostupnih **kriznih centara za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja** u dovoljnom broju. Važno je napomenuti da se radi o alternativni, a ne obavezi osnivanja obje vrste centara. Ova vrsta usluge, organizovana na ovakav način, **ne postoji u Crnoj Gori**.

SPECIJALIZOVANE NVO- SITUACIJA U CRNOJ GORI I REGIONU

Specijalizovane nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u zaštiti žena sa invaliditetom koje su žrtve nasilja. Ove organizacije pružaju podršku, informacije, edukaciju i resurse kako bi se ženama sa invaliditetom omogućilo da se izbore sa nasiljem. Jedna od takvih organizacija je "Iz Kruga - Vojvodina" iz Srbije koja se fokusira na podršku ženama sa invaliditetom koje su pretrpjele nasilje. Pružajući različite usluge kao što su SOS telefon za žene izložene nasilju, psihološka podrška i savjetovanje, pravna pomoć i edukacija, ova organizacija pomaže ženama da se osnaže i prevaziđu teškoće sa kojima se suočavaju.

U Crnoj Gori djeluje Inicijativa mladih s invaliditetom Boke (I MI Boke) koji su prepoznali potrebu za prikupljanjem, analizom i distribucijom podataka svim zainteresovanim stranama o oblicima i učestalosti problema žena sa invaliditetom žrtve nasilja. Kao rezultat nastao je dokument "Istraživanje o nasilju i diskriminaciji nad ženama, djevojkama i djevojčicama s invaliditetom i vidovima podrške koja je potrebna njima i njihovim porodicama". Takođe, ova NVO organizovala je prvu Obuku u Crnoj Gori za rad na SOS telefonu sa ženama s invaliditetom koje imaju iskustvo nasilja i diskriminacije. Obuka je sprovedena od strane NVO „...IZ KRUGA – Vojvodina“. Usluga SOS telefona je uspostavljena i dalje funkcioniše.

U Hrvatskoj samo je jedno sklonište i savjetovanište i to koje djeluje u organizaciji udruženja B.a.B.e. u potpunosti pristupačno za sve osobe s invaliditetom, dok je kod ostalih organizacija pristupačno ili sklonište ili savjetovanište (u potpuno ili djelomično). Takođe, SOIH²⁷ - Mreža žena sa invaliditetom od 2007. godine osnovala je SOIH-SOS telefon za žene sa invaliditetom žrtve nasilja. Linija je dostupna srijedom u period 16-18h.

Slovenija takođe ima samo jedno u potpunosti arhitektonski pristupačno sklonište zahvaljujući Društvu osoba sa fizičkim invaliditetom "Vizija".

Ovakve organizacije igraju važnu ulogu u zaštiti žena sa invaliditetom od nasilja, pružajući im podršku i pomažući im da se izbore sa izazovima. Međutim, i dalje postoje izazovi u radu ovih organizacija, uključujući nedostatak resursa, nedovoljno osposobljeno osoblje i nedostatak svijesti o specifičnim potrebama žena sa invaliditetom. Kroz kontinuirane napore, ove organizacije rade na stvaranju sigurnijeg okruženja za sve žene sa invaliditetom koje su pretrpele nasilje.

²⁷ Zajednica saveza osoba sa invaliditetom Hrvatske

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Nasilje nad ženama sa invaliditetom predstavlja jedan od najtežih i najurgentnijih problema savremenog društva, zahtijevajući duboko preispitivanje i hitno djelovanje kako bi se stvorilo okruženje gdje će svaka žena, bez obzira na svoj invaliditet, imati pravo na sigurnost, zaštitu i pravdu i kao takvo ne smije biti ignorisano ili minimalizirano.

Osobe sa invaliditetom, posebno žene, često se suočavaju s višestrukom diskriminacijom a nasilje nad njima se prepliće sa društvenim predrasudama, nepristupačnim okruženjem, nedostatkom svijesti te institucionalnim i pravnim nedostacima što ih često čini još ranjivijim na nasilje. U pitanju je problem koji zahtijeva sistemsku promjenu.

Suočiti se s ovim problemom zahtijeva interdisciplinarni pristup. Potrebno je **zakonodavstvo uskladiti** sa međunarodnim standardima i Konvencijom UN o pravima osoba s invaliditetom, osiguravajući adekvatnu pravnu zaštitu i podršku za žrtve. Takođe, **institucije i pružaoci usluga** često nemaju dovoljno znanja o specifičnim potrebama žena sa invaliditetom, što može kao rezultat imati njihovu nedovoljnu zaštitu pa čak i neprimjerne reakcije na nasilje. Zato ovi subjekti moraju biti **edukovani i osposobljeni** za prepoznavanje i pružanje podrške ženama sa invaliditetom koje su žrtve nasilja.

Nasilje nad ženama sa invaliditetom je problem koji ne može biti riješen samo kratkoročnim mjerama. Duboka promjena mora doći kroz stvaranje **svijesti u društvu, promovisanje inkluzivnosti, osiguranje pristupačnih resursa i osnaživanje žena sa invaliditetom** da progovore i prijave nasilje. Takođe, ne smije se zaboraviti važnost **podrške u dužem roku** za žrtve, kako bi se prevazišle emocionalne, psihološke i fizičke posljedice.

Ukupno gledajući, nasilje nad ženama sa invaliditetom zahtijeva **zajedničku reakciju cijelog društva**.